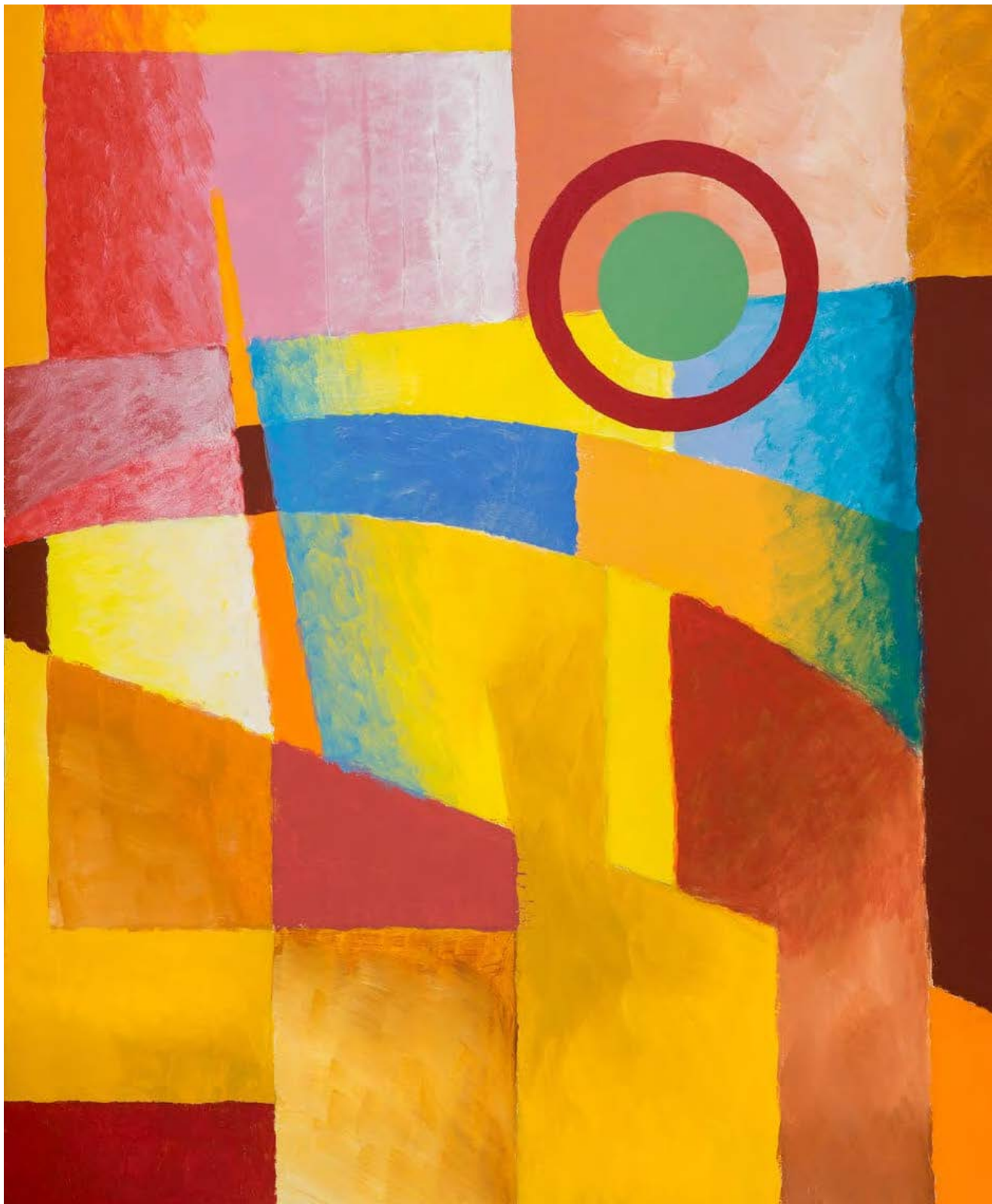

Nacsinák Gergely András

SZAVAKBÓL HIDAT

2023-02-03 | **ESSZÉ**

*Megfoghatatlan vagyok e világon,
mert éppoly otthonosan lakozom a holtak,
mint a meg nem születettek közt.
Valamivel közelebb a teremtés szívéhez, mint szokásos.
És mégsem elég közel.*

*

Úgy emlékszem, haszid tanítóbeszéd, mi más lehetne.

A tanítás így szól: ha majd eljön a Messiás, hogy ráncba szedje a már teljesen kizökkent világot, nem áll neki fenekestül felforgatni azt. Éppen csak kicsit mozdítja el a dolgokat: valamivel odébb helyez egy-egy bokrot, épületet, sziklatömböt. Mint amikor a festő alig észrevehetően változtat valamit modellje beállításán, vagy a fotográfus, ha néhány millimétert állít az optikán. Ahogy a háziasszony rendezi el a terítéket, a virágkötő a csokrot. A Messiás tehát nem kiforgatja a sarkaiból, hanem *megigazítja* a teremtést. Ebből pedig az következik – mondotta a jó eséllyel haszid, de mindenképpen bölcs rabbi –, hogy világunk jelen állapotában sincs végtelenül messze a Paradicsomtól; csak hogy mi nem ismerjük a mértéket, amellyel helyre lehet állítani azt.

A Messiás: a mérték ismerője.

A művészetben, ha nem is mindig, de sokszor, kísérlet történik az elveszített mérték megtalálására. Messiási becsvágyról van szó tehát, de leszűkített, ha úgy tetszik, laboratóriumi léptékben: egy vászon, egy papírlap, egy kötömb, a látható szintartomány vagy a füllel hallható hangok által kijelölt világban: a művész ezért is hisz oly elvakultan alkotásában – legalábbis ameddig bíbelődik vele –, mint a megváltásban.

**felhőket terelni erre meg
arra**

A Messiással ellentétben az ember
nem ismeri a mértéket, és alighanem
ez valamennyi bűnének és

szerencsétlenségének forrása. Ha – esetleg helyénvalóan – fölismeri, hogy ez így nem mehet tovább, a világon márpedig változtatni kell, mindjárt emberfeletti tartományokban gondolkodik, társadalmat akar megreformálni, gondolkodást forradalmasítani, törvényeket hozni, országhatárokat helyezni odébb vagy visszább, folyók irányát megszabni, felhőket terelni erre meg arra, a múltat végképp eltörölni, esetleg pont fordítva, végérvényesen konzerválni. Mindezt lehetőleg egyszerre. Azaz csupa olyasmit, amit a haszid rabbi szerinti Messiás egyáltalában nem tenne. Pedig, ha valakinek, neki még jogában is állna, tán még a munkaköri leírásában is szerepel.

Az ember rendszerint a maga megigazításához is így fog hozzá, ilyen lendülettel: eszelősen variál, többnyire azon, ami a keze ügyébe esik: átrendezi a lakását, lecseréli az autóját vagy a hazáját, de ezek költséges dolgok, tehát inkább szakállt növeszt, hajszínt vagy szerelmet cserél, minden átmenet nélkül vallásos lesz vagy aposztata, meghízik, lefogy – esetleg meghal, azt képzelve, hogy attól másmilyen lesz a világ; de attól tartok, a másvilág is ugyanez, ezek mindegyike kivétel nélkül pótcselekvés abból adódóan, hogy a mértéket nem ismerjük. Mert ha ismernénk, volna bátorságunk a lényeges dolgokhoz nyúlni, éspedig nem hentes módjára, hanem tapintatosan, éppen azt, és csak annyira igazítva meg, hogy a Pokolból kirajzolódjon a Paradicsom.

Viszont a mérték ismerete, e messiási kiváltság híján ötletszerű kapkodás lesz: pepecselés vagy túl grandiózus, vagy túl lényegtelen dolgokkal; mindkettő ugyanannyira fölösleges rövid távon, mint amilyen káros hosszú távon; akkor már becsületesebb az úgynevezett művész hozzáállása, aki mindezt egy vászonnyi, egy papírlapnyi vagy egy kötömbnyi léptékben próbálgatja. Igaz, ez nem feltétlenül óvja meg: ha más területre, az úgynevezett társadalom, az erkölcs vagy az elvek területére téved, esetenként ő is képes ugyanolyan badarságokat összehordani, mint bárki más. A laboratóriumi körülmények között kivitelezett megváltás, még ha sikeresnek bizonyul is helyben, úgy látszik, nem vihető át a világ többi részére. Más szóval: nem következik belőle semmi. Legalábbis nem közvetlenül.

Mellesleg, ez a művészek hallatlan szerencséje. Mert bár ebbe az úgymond visszhangtalanságba meg a felesleges erőlködésbe bele is bolondulhat *privátim*, rámehet az egzisztenciája, az egészsége, és a karrierje – amennyiben csakugyan az égiek kegyeltje, máskülönben meggazdagszik –, végső soron mégis ez a következménytelenség védi meg attól, hogy a Messiás helyére pályázzon. Lásd Platón józanító szürakuszai afférját.

ezt az egyet keressük

A Messiás a mérték ismerője, mégpedig a teremtés mértékéé: láthatóké és láthatatlanoké, csillagködöké és bakteriális parányoké, anyagé és szellemé: az ember pedig ismeri ugyan a dolgokat – mi tagadás, eléggé ügyesen igazodik el közöttük, többet és többet derít fel

belőlük, és ez egyre elégedettebbé teszi –, ámde a legcsekélyebb fogalma sincs arról, mihez lehetne velük kezdeni, és hogyan lesz ebből a sok mindenből egyvalami: üdvösség, ugyanis. Hiszen bevallva-bevallatlanul, ebben a sok mindenben konokul ezt az egyet keressük; titkon remélve, hogy a világ ismeretének következménye a végső ismeret lesz, amikor valahára minden, de minden a helyére kerül. Így állítjuk az ismeretet a Messiás helyére, csak mert szégyenlősségünkben nem merjük azt a szót kimondani, amit a haszid rabbi igen.

Ennyit a tanítóbeszédéről, amelynek eredeti változatában a festő és a fotográfus, a háziasszony és a virágkötő természetesen nem szerepelnek. De az elején idézett vers olvastán mindjárt ez jutott az eszembe. Hogy miért épp ez, egyelőre nem tudnám megmondani: nem másért bajmódom itt azzal, hogy szavakból hidat verjek a verssorok és – egyre biztosabb vagyok benne – a haszid rabbi tanítása közé.

*

A szöveg elején idézett verssorok Paul Klee első és utolsó önálló kiállításain voltak olvashatók: első ízben az 1920-ban, Münchenben rendezett tárlaton, utolsóként pedig a sírkövén. Szép keret, van benne valami, ami arra a bizonyos mértékre emlékeztet.

Diesseitig – „emitt”, „ezen az oldalon”, kicsit emelkedettebben: „e világon”. Emitt megfoghatatlan – amott? Ha valaki, aki már megszületett, de még nem halott, tehát az „e világ” tartozéka, mégis a holtak és meg-nem-születettek körében honos, őt minek nevezzük? A meg-nem-születetteknek nincsen még nevük, a halottaknak pedig már egyebük sincsen: névvé váltak egészen. Igaza van a versnek: a Névtelen és a Pusztaság közötti határvonal valóban megfoghatatlan. Noha ismerünk olyat, akiben ez a kettő összeér, és jobb híján Istennek nevezzük.

Izzásom inkább a holtak és a meg nem születettek fajából való. Nem csoda, hogy több szeretetre talál. A nemes érzékiség sokakat vonz magához melengetőn. [1]

Újszülöttek és angyalok láthatnak így.

A dolgok körvonala halvány, épp csak kivehető; tömörségük, súlyuk még egyáltalán nincs, de már övék az izzás, a szín kegyelme. Akár egy örökös hajnalban, amely a létezők saját hajnala.

Még mielőtt önmagába sápadna minden, közönségessé alvadva.

A művészet olyan, mint a teremtés; az első és utolsó napon érvényes.

Amiből következik, hogy a kettő közti ív bármely pontján nem az. A teremtésnek is, a messiási mozdulatnak is van következménye: egyiknek a létezés maga, a másiknak annak kiteljesítése, az üdvösség. Az alkotás azonban *hasonlat*. „olyan, mint” – a hasonlat pedig szép és találó lehet, de megváltást remélni tőle felesleges. Viszont olyasvalamit tud, amit semmi más: kirajzolja, láthatóvá teszi az ívet a kezdő- és végpont között.

Ahogy a dolgokat a hajnal.

A művészet teremtéshasonlat. Istent sem különösebben foglalkoztatják a jelen esetleges stádiumai.

mindig csak stádium

Teremtéshasonlat, amennyiben az alakulást, a felragyogást, a folyamatot tükrözi. „Klee művészetének igazi helye a látható és a láthatatlan, a kész forma, és a mindig

beteljesítendő megformálási folyamat közötti határ: ha az előbbi szakasz olyan tárgyakkal ajándékoz meg, amelyek elrejtik értelmüket, az utóbbi feltárja ezt az értelmet, nem olyasvalamiként, ami egyszer s mindenkorra a miénk, hanem amire újra és újra rá kell csodálkoznunk. Klee festészete pontosan ez: kérdésvetés” – írja a filozófus Di Giacomo. ^[2] A forma, a megformált, a „kész” dolog mindig csak stádiumnak bizonyul, a véglegesség illúziójával kecsgetve. Klee minden képe az „épp-hogy-láthatóvá” váltat mutatja, a küszöb képeit, az angyalok és az újszülöttek ámulatát.

Amit látunk, az egy javaslat, egy lehetőség, egy segédlet. Maga a valódi igazság

mindenekelőtt a láthatatlan alapban nyugszik.

Talán ez az, amit a Messiás tud – velünk ellentétben. A láthatókat a láthatatlanhoz méri, a véglegest visszahelyezi a lehetőségek hajnalára, a Paradicsomba.

*A művészet öntudatlan játékot űz a végső dolgokkal és mégis eléri őket!
Fel, ember! Értékeld ezt a kies kikapcsolódást, melynek során úgy változik a nézőpont,
mint a levegő lélegzetvételkor, és olyan világban érezheted magad, mely kizökkenve
erősítést kínál az elkerülhetetlen visszatéréshez a köznapok szürkeségébe.
S ezen túlmenően segítsen ahhoz, hogy levethessed lepleidet, és pillanatokra
Istennek érezhesd magad. És hogy újra és újra örvendezhess az ünnepnapoknak,
amikor a lélek asztalhoz ül, hogy éhet szenvedő idegeit táplálja, ernyedő ereit új
nedvekkal töltsse fel.
Erre az erősítő tengerre engedd magad vinni, szélesen áradó folyamon csakúgy, mint
kecses patakokon, amilyen az aforisztikus-szerteágazó grafika.*

Jobb illusztrációja annak, amit fentebb messiási becsvágnak mondtunk, nem is lehetne.

*

És mégis, ami tüstént emlékezetembe idézte a haszid példázatot; az a csekély többlet – pontosabban hiány és visszahúzódás –, amivel Klee felirata túllép az egyszerű, és mi tagadás, szokványos alkotói becsvágyon és fennhéjázáson, az a verset lezáró két sorban olvasható.

*Valamivel közelebb a teremtés szívéhez, mint szokásos.
És mégsem elég közel.*

Ha csak egy hajszálnyival, valamicskével is, de közelebb.

De sosem elég közel.

Ez a művészet és a mérték pontos definíciója is egyúttal.

1. A Klee naplójegyzeteiből származó, kurzivált idézetek Tillmann J. A. fordításai. ↑

2. Giuseppe Di Giacomo, *Icona e arte astratta*, Aesthetica Preprint, Centro Internazionale Studi di Estetica, 1999, p. 85.
↑